

סגור חלון

הדפס

חדשות מורשת

כ"ט בכסלו התשע"ב, 25/12/2011

גדול השלום מפרסום הנס

שרגא בר און עם נקודת מבט מיוחדת על הלכות חנוכה מתוך הרמב"ם ועל הקשר ליחסים בין איש לאשתו

החיים הם שדה של הכרעות ערכיות. על עולמו הערכי של אדם, של חברה, של דת ושל תרבות לומדים במצבי דילמה. להכריז על נאמנות לערך זה או אחר – זה קל; להכריע איזה ערך להעדיף במצב שבו לא ניתן להגשים את כל הערכים בבת אחת – קשה מאוד. במצבים אלו מתחדדת העמדה הערכית ומתגלים סדרי העדיפויות של אדם, חברה ותרבות.

בשני פרקים קצרים ב"משנה תורה" מסכם הרמב"ם, "הנשר הגדול", את כל הלכות חנוכה. שתי ההלכות הפותחות את דיונו נותנות מענה לשאלה המפורסמת: "מאי חנוכה?" – מה רא חכמים לקבוע את החג.

הרמב"ם מדרג את שני ההיבטים המוכרים של חג החנוכה: בהלכה א' הוא מתאר את ניצחון מרד החשמונאים והקמת ממלכת החשמונאים. בהלכה ב' הוא מתאר את סיפור הדלקת המנורה באמצעות פך השמן.

מעניין שדווקא בהלכה הראשונה, מזכיר הרמב"ם את רחמיו של ה', אשר הושיע את ישראל מיד צר ואילו בהלכה הדנה בפך השמן – לא מזכיר הרמב"ם, לא נס ולא אל: "לא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור". כך, עיקרו של החג ושל הנס – ממש כמו בתפילת "על הניסים" שגם ממנה נעדר זכר נס פך השמן – הוא בהצלחת המרד ובעצמאות ממלכת החשמונאים – תקופת העצמאות האחרונה של עם ישראל מזה אלפיים שנה עד להקמת ישראל.

כלל היבט של החג נקבעו הלכות מיוחדות שנועדו לציין אותו: את הניצחון, או במילים אחרות: את יום העצמאות החשמונאי אנו חוגגים באמירת הלל (ומכאן תשובה למסרבים לומר הלל ביום העצמאות של מדינת ישראל). את הדלקת נרות המערכה בפך השמן – אנו מציינים באמצעות הדלקת נרות החנוכה. את הלכות הדלקת הנרות מסכם הרמב"ם בלשון רוממות: "מצוות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו"

אולם, אמירה זו אינה נותרת כמס שפתיים בלבד, היא עומדת למבחן כאשר קיומה מכביד על האדם ועל שמחת חגו:

"אפילו אין לו מה יאכל, אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק".

גם עני שניזון מן הצדקה, צריך להעדיף את פרסום הנס על ארוחתו. את בגדיו ימשכן ובלבד שיחוג עם כל ישראל את המימד הרוחני של החג ויגדיל בשבח והודיה לה'. אולם, חביבותה של מצווה זו אינה מתבטאת רק בהקרבת הנוחות של האדם, קורבן תובעני מאוד עבור עני, הניזון מן הצדקה, שכל רכושו - כסותו. מצווה זו מכריעה גם מצווה חשובה אחרת:

"הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום".

הזכרת ניסי החנוכה עולה בחשיבותה על קידוש שבת, התדיר, שיש בו זכר לבריאת העולם וליציאת מצרים.

והנה, בחתימת דבריו, מעלה הרמב"ם, בעקבות הגמרא, דילמה נוספת. מה לעשות כאשר מול מצוות נר חנוכה עומדת מצוות הדלקת נרות שבת:

"היה לפניו נר ביתו (=נר של אשתו = נר שבת) ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום".

באופן מפתיע – פוסקת הגמרא ובעקבותיה הרמב"ם שני שבת, מצוות הנשים, קודמת לערך הגדול של פרסום הנס, שהביס הן את דאגת האדם לעצמו והן את קידוש השבת. הרמב"ם מחדד את המשמעות הערכית של הכרעה זו ומבהיר שהסיבה להכרעה בדילמה זו, היא הכרעה ערכית – מוסרית:

"נר ביתו קודם, משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו".

נר השבת הוא מאור היחסים הקטנים, הפרטיים, היום יומיים, החולין והשבתות, שבין איש לאשתו בביתם. אור זה, אור המשפחה הגרעינית, גובר ומכריע את חובת פרסום הנס הלאומי הגדול. כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, מוותר אפילו הקדוש ברוך הוא על איסור מחיית שמו: "שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו".

מורי, הרב פרופ' דוד הרטמן, מפרש טעמן של הלכות אלו, כהלכות המעמידות את שלל ההישגים של התרבות היהודית כולה על ערך המשפחה. אולם הרמב"ם אינו מסתפק בקביעות אלו ומכליל את ההכרעה הערכית

שהתבטאה בחיק המשפחה על מצוות התורה כולן, הרמב"ם מספק לנו מפתח מטא-הלכתי להבנת התורה כולה: "גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם,

שנאמר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

חנוכה הוא חג פרסום הנס אולם פרטי הלכותיו, ובאופן פרדוקסלי – דווקא ההלכות המבטלות את חובת הדלקת נר החנוכה – מגלות את סדרי העדיפויות של התרבות היהודית. באופן מופלא, דווקא כשהלך עובר בערב שבת תחת חלון ממנו לא משתקפת חנוכה, אלא אור עמום של נר השבת אשר דולק בתוך הבית פנימה, הוא יכול לעמוד על

העיקרון המטא הלכתי, שחייב להתבטא במצוות התורה כולה:

לא ניתנה התורה אלא: "לעשות שלום בעולם".

שרגא בר און, עמית מחקר במכון שלום הרטמן בירושלים

סגור חלון

הדפס